

STETEn kesäseminaari Lohjalla 16.8.2007

Naiset, turvallisuus ja rauha Acehissa – rauhantarkkailijan ajatuksia ja havaintoja

Toimin Acehissa rauhantarkkailijana toukokuusta syyskuun puoliväliin viime vuonna. Rauhantarkkailuoperaatio Aceh Monitoring Mission viipyi elokuussa 2005 alkaneesta aseidenriisunnasta ja Indonesian armeijan ja poliisivoimien kotiuttamisesta joulukuussa 2006 pidettyihin ensimmäisiin vaaleihin asti. Hyppäsin siis kyytiin välisasemalta jo raiteensa valinneeseen junaan. .

Tässä lyhyessä puheenvuorossa en palaa Acehin 30-vuotisen konfliktin taustoihin ja syihin. Me suomalaiset ja muu maailma tunnemme Acehin konfliktin sen Helsingin rauhanneuvotteluista, joita johti taitavasti presidentti Ahtisaari. Voimme todeta, että neuvottelut olivat vahvasti ns ”*kaksilahkeisten*” käsissä. Meidän on varmasti turha moittia presidentti Ahtisaarta siitä, että naisten edustus oli vain kulisseyssä jossa sielläkin tietojeni mukaan oli kummallakin delegaatiolla ainoastaan yksi naispuolinen neuvonantaja. Sen sijaan haluan esittää kysymyksen onko mahdollista, että tällaisten rauhanneuvotteluprosessien rahoittajatahot edellyttäisivät tulevaisuudessa naisille heille kansainvälisten sopimustenkin mukaan kuuluvaa roolia jo rauhanneuvotteluissa.

Naisten osallistumisella rauhanneuvotteluihin ja rauhansopimuksen laadintaan olisi ratkaiseva vaikutus rauhan ylläpitämiseen, yhteisöjen eheytymiseen, taistelijoiden reintegraatioon –niin miesten kuin naisten - ja kaikkien kehitys- ja kotouttamisohjelmien implementointiin.

Elokuussa 2005 aikaansaatu rauhansopimus Indonesian hallituksen ja itsenäisyystaistelijoiden GAM välillä, Memorandum of Understanding, on hieno sopimus, jossa ei kuitenkaan esiinny sanaakaan nainen, puhumattakaan mainintoja naisten erityistarpeista tai naisten roolista rauhanprosessissa ylipäätään – ei muuten kansalaisyhteiskuntaa kokonaisuutenaan. Mielestäni kansalaisyhteiskunnalla olisi voinut olla keskeinen rooli rauhansopimuksen sisällön tunnetuksi tekemisessä. Nyt rauhansopimuksen sisällön ja merkityksen tunsivat vain pieni eliitti ja entiset itsenäisyystaistelijat.

Se, että naisista ja tytöistä ei ollut mainintaa rauhansopimuksessa, vaikutti oleellisesti rauhantarkkailuoperaation toimeksiantoon. AMM:n toimeksianto oli sopimuksessa todettu lyhykäisesti : to monitor the implementation of the commitments taken by the parties in this Memorandum of Understanding. Sopimus listaa koko joukon tehtäviä tämän ydinmäärityksen jälkeen mutta kun sopimuksessa ei ollut naisnäkökulmaa ja AMM:n johto piti tiukasti kiinni – aiheellisesti? – mandaatista, eivät naisten ja ihmisoikeudet ylipäätään nousseet polttopisteeseen. Ihmisoikeuksien kohdalla toimeksianto rajoitettiin koskemaan pääasiassa ex-taistelijoiden asemaa..

No, rauha säilyi Acehissa mission siellä oloaikana joko AMM:n ansiosta tai läsnäolosta huolimatta – se on tietysti pääasia. Mutta tässä suhteessa AMM oli

mielestäni sopimuksen ”uhri” tai tahdoton ja kunnianhimoton naisten oikeuksien tukemisessa.

Miten naisten ”näkyttömyys” näkyi arkisessa tarkkailijan työssä? Itse totesin esimerkiksi, että oman toimistoni vajaan vuoden aikana hankittu kontaktipinta oli kovin miehinen. Sekä gamien että armeijan kuten myös poliisin ja paikallishallinnon avainkontaktihenkilöt olivat miehiä. Yhteydet naisten ryhmiin ja järjestöihin olivat hyvin ohuet. Osittain tämä oli luonnollistakin – se tulee myöntää: Acehien paikallishallintoalueiden päätöksentekoelementtien edustajista alle 10 prosenttia on naisia samoin kuin maakunnan lainsäädäntöelimen edustajista. Vuosina 1999-2006 maakuntahallinnon 1 393 virkailijasta naisia oli ainoastaan reilut 10 prosenttia, ja naisten asema organisaatioissa oli matalammalla tasolla kuin miesten. Myös oikeuslaitoksessa sekä syyttäjistä että tuomareista ja sharia-oikeusistuimissa työskentelevistä henkilöistä vain pieni vähemmistö on naisia. Naispoliiseja Acehissa on vain vähän. Taistelijoissa oli toki sekä miehiä että naisia. Julkisissa tiloissa turuilla ja toreilla miehet olivat aktiivisempia kontakteihin.

Itse operaatioissa, joka oli siviilioperaatio, valtaosa tarkkailijoista oli miehiä, ehkäpä 85 prosenttia keskimäärin. Operaation ylimmässä johdossa oli vain yksi nainen, poliittisena asiantuntijana oli loppuvaiheessa myös nainen, joka korvasi Acehissa hukkuneen ranskalaismiehen. Tähän mielestäni ei tulevaisuudessa ole varaa vaan naistarkkailijoita ja naisjohtoa tämän luonteisessa operaatioissa tulisi olla huomattavasti enemmän. Suomen tulisi olla aloitteellinen tässä asiassa ja painostaa pätevien naisten rekrytointia sekä tarkkailijoiksi että missioiden johtopaikoille.

Vaikka rauhansopimus ei tukenut naisten roolia tässä rauhanprosessissa, merkittävämpi naistarkkailijoiden määrä olisi luonnostaan jos sellaisenaan ollut myönteinen signaali ja myös naisten nostaminen päivittäisen tarkkailutyön polttopisteeseen olisi ollut luontevaa. Nyt harvat naistarkkailijat joutuivat operoimaan monikulttuurisessa –aasialais-eurooppalaisessa- tiimissä perinteisissä miehisissä valtarakenteissa ja myös – siviileinä sotilaiden joukossa. Tarkkailijat toimivat ensi sijaisesti pareittain eikä esimerkiksi omassa aluetoimistossani ollut muita naistarkkailijoita, joten naistarkkailijaryhmän muodostaminen ei ollut mahdollista.

Tarkkailijoissa oli, mihin yllä jo vähän viittasinkin, siis huomattavan paljon sotilastaustaisia henkilöitä – kysyn oliko turhankin paljon. Aseidenriisuntavaiheessa ja joukkojen kotiuttamisvaiheessa sotilaiden osallistuminen oli perusteltua, mutta tämän verrattain lyhyen ja teknisen ja selkeänkin vaiheen jälkeen ymmärrykseni mukaan sotilaiden osallisuus ei ollut niinkään tarpeellista, oliko ollenkaan.

Pari sanaa reintegraatiosta ja kotouttamisohjelmista.

Rauhansopimukseen sisältyi lista konfliktissa eri syistä kärsineiden kotouttamispaketeista: poliittiset vangit, entiset taistelijat, kotinsa, terveytensä, puolisonsa tai työmahdollisuutensa menettäneet siviilit jne. Kaiken kaikkiaan reintegraatio- tai kotouttamisohjelman toteutus on kangerrellut – tai ehkäpä ollut kovin indonesialainen prosessi. Integraatiovarojen ympärille paistutettiin byrokratiaa, avunsaajiksi hakeutui tahoja, joille näitä varoja ei ollut tarkoitettu, varojen ympärillä käytiin ja käydään varmasti edelleen valtapeliä, hallitus ei luovutakaan sovittuja

rahasummia Acehiin, Acehista tukirahoja ei ruvennut herumaan sovitusti kentälle jne. Joka tapauksessa jo AMM:n aikana naiset nostivat hiljaista ääntään siitä, ettei heitä ollut esimerkiksi entisten taistelijoiden kyseessä olleen noteerattu lainkaan edunsaajaryhmään kuuluviksi. Saamieni tietojen mukaan - mm tutkija Leena Avonius seuraa jatkuvasti Acehin tilannetta - nyt ilmassa olisi merkkejä parempaan suuntaan mutta kotouttamisprosessi on edelleen kovasti kesken. Tämäkään ei, kuten tiedämme ole konfliktin jälkeisessä tilanteessa mitään uutta.

Voisiko naisten osallistuminen kotouttamisohjelmien johdossa ja toimeenpanossa parantaa tilannetta?

Ihmisoikeudet.

Rauhansopimuksessa oli maininta Ihmisoikeustuomioistuimen ja Totuus- ja sovintokomission perustamisesta Acehiin. AMM ei priorisoinut näitä ”ennenaikaisina ja herkkinä asioina” – toistaiseksi kumpaakaan ei ole perustettu. Olisiko AMM voinut käyttää arvoaltaansa asian nostamiseksi painokkaammin esille eri osapuolten kanssa? Ongelmakenttä on toki kompleksinen ja yhteydessä koko Indonesian menneiden ihmisoikeusloukkausten selvittämiseen tai selvittämättä jättämiseen. Sopimuksessa AMM:n tehtäväksi jäi opastaa ihmisoikeuskysymyksissä ja sitä tulkittiin niin, että operaatio käsitteli ainoastaan konfliktin jälkeen tapahtuneita rikkomuksia. Kaiken kaikkiaan ihmisoikeuskomponentti oli kovin heikko eikä operaation johdon linjanvetojen mukaan keskeisellä sijalla.

Voi kysyä, miten konfliktista ylipäätään voidaan kestävästi toipua, ellei konfliktinaikaisia raakojakin ihmisoikeusrikkomuksia voida Acehissa käsitellä sinne sopivalla tavalla.

Miten tästä eteenpäin?

Yhdyn mielelläni Suomessakin vieralleen Flower Aceh-naisliikkeen johtajan Suraiyan Karamuzzamanin vetoamukseen: älkää jättäkö Acehin naisia nyt yksin.

Naisten poliittinen osallistuminen on elintärkeää kestäväen kehityksen ja rauhan kannalta. Kriittinen määrä valittuja naisedustajia, joilla on naisten ihmisoikeuksia painottava näkemys, voi paremmin sisällyttää naisnäkökulman kehityspolitiikan, suunnitelmien ja ohjelmien laatimiseen ja täytäntöönpanoon. Lukuisat kansainväliset sopimukset ja asiakirjat takaavat naisille oikeudet täysipainoiseen osallistumiseen niin poliittisissa kuin taloutta koskevissa päätöksentekoprosesseissa – myös rauhansopimus ja Acehin itsehallintolainsäädäntö.

Ensimmäisissä vaaleissa viime syksynä naisten edustus niin ehdokkaina kuin esimerkiksi vaalilautakunnan jäsenenä oli niukka. Maakunnan poliittinen kenttä on kovin miesvaltainen. Poliittiset puolueet eivät juurikaan ole pyrkineet aktiivisesti vahvistamaan naisten mahdollisuuksia päästä puolueen sisällä johtavaan asemaan. - Tosin, yksi Acehiin perustettavista paikallisista puolueista on naisten puolue.

Tietoisuus mahdollisuudesta muuttaa tätä vallitsevaa olotilaa on vähäistä kuten myös tietoisuus vaikutusmahdollisuuksista politiikan kentällä. Koska naiset eivät saa julkista tai perheensä tukea tällaisille pyrkimyksille, näkevät he äärimmäisen harvoin toimimisen poliittisella areenalla strategisena poliittisena (edistys)askeleena.

Vaikka Acehissa historian eri vaiheissa naiset ovat olleet korkeissakin asemissa mm. sulttaanina ja armeijan kenraalina ja naisten asema moneen muuhun muslimialueeseen tai maahan verrattuna on ollut jopa melko hyväkin, jotkut uskonnolliset johtajat näkevät edelleen naisten johtajuuden politiikassa islamin oppien vastaisena. Acehilaisena erityispiirteenä Sharia-intoilijat, jos niin voidaan sanoa, ovat viime aikoina olleet työntämässä naisia syrjään.

Lähtökohta naisten osallistumisen vahvistumiselle ei kuitenkaan ole siis millään lailla lohduton. Joissakin Acehissä elää jopa matrilineaarinen perimä : talot ja pellot periytyvät äidiltä tyttärelle ja mies muuttaa vaimon taloon avioiduttuaan.

UNIFEM on omalta osaltaan ohjelmillaan vahvistamassa naisten osallistumista Acehissä. Myös Suomen UNIFEM tukee kahden seuraavan vuoden ajan Acehissä naisten poliittista ja yhteiskunnallista osallistumista hankkeellaan, jossa vahvistetaan naisten osallistumiskykyä seuraaviin, vuoden 2009 paikallis-, eduskunta- ja presidentinvaaleissa.

Lopuksi lausun ääneen toivomuksen, että YK:n pääsihteeri käynnistäisi nyt uuden, ”tieteellisemmän” selvityksen 1325-päätöslauselman toteutumisesta kentällä. UNIFEMin toimesta vuonna 2002 tehty Women, War, Peace-selvitys oli hyvä keskustelun avaus, mutta nyt tarvittaisiin konkreettisia tilastollisia tietoja tukemaan tulevia ohjelmia ja päätöksentekoa. 1325-päätöslauselman implementointia ja tunnetuksi tekemistä on tuettava kaikin mahdollisin keinoin jotta kehityksen suunta muuttuisi.

En malttanut olla ottamatta tätä kuvaa esitykseni loppuun. Kovin olivat ”*kaksilahkeisia*” meidänkin rauhanneuvottelijat toisen maailmansodan tuoksinassa. Erkki Tuomioja toteaa kirjassaan Häivähdys punaista , että esimerkiksi ministeri Tanner suhtautui vähättelevästi *hamepukuisiin* rauhan välittäjiin viitaten tätinsä Hella Wuolijoen tarjoamiin palveluihin.

Tällä en halua mitätöidä täällä tänään korostettuja asioita vaan muistuttaa itseänikin siitä, että kuudessakymmenessä vuodessa voidaan saada paljon aikaiseksi! Suomen rauhanneuvotteludelegaatio tänä päivänä näyttäisi varmasti jo oleellisesti erilaiselta.
